

ANNA-KAARI

HAKKARAINEN

MARRASELIÖ
MARRASELIÖ
MARRASELIÖ
MARRASELIÖ

TAMMI

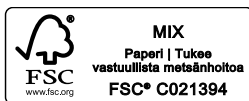
ANNA-KAARI HAKKARAINEN

MARRASELIÖ

Loitsu

TAMMI
HELSINKI

WSOY:n kirjallisuussäätiö on tukenut tämän teoksen kirjoittamista.

© Anna-Kaari Hakkarainen ja Tammi 2024

Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

ISBN 978-952-04-6276-5

Painettu EU:ssa

Kuva-alue on pyöreä, ja sen ympärillä on mustaa. Vaalea alue alkaa kasvaa ja vallata tilaa, levitä kuin uppoamisesta kertovat renkaat veden pinnalla.

Se syntyy sentti sentiltä.

24 kuvaa sekunnissa

Ensin yksi nainen, ja sitten toinen.

He istuvat pöydän ääressä vastakkain, pöytä on jonkinlaisella patiolla, ja patio sileiden vaaleiden kivien peittämällä rannalla. Auringon porotus niskassa. Yksinäisen saaristomännyn käärmeenkihara siluetti taivasta vasten.

Kamera on sivussa. Naisten profiilit kumartuvat toisiaan kohti.

He ovat samannäköisiä, heitä on lähes mahdotonta erottaa toisistaan. Toisella on päällään valkoinen ohut poolopusero ja vaaleat chinot, kädessään huivista solmittu kori, ja toisella valkoinen paitamekko, käsissään pärekori. Kummallakin suuri hellehattu. Musta ja valkoinen.

Heillä on käsissään multaisia sieniä. Toinen naisista tarkistaa pöydällä avoinna olevasta sienikirjasta lajikkeita, haistaa välillä kädessään olevaa sientä. Mullan tuoksu, homeen tuoksu, mädänsyöjän tuoksu.

He hyräilevät. Meri taustalla on pienillä väreilevillä aalloilla, rantamännyn oksat heilahtelevat, kivimuurista näkyy pieni pätkä.

Nainen tarttuu yhtäkkiä toisen naisen käteen ja asettelee sitä omaansa vasten. Tuo huonoa onnea verrata käsiä, nainen sanoo.

24 kuvaa sekunnissa

On niin kirkasta, että silmiä on pakko siristellä. Horisontti-viiva piirretty vahvalla kädellä: edessä ei yhtään saarta. Raja on selvä ja ylittämätön.

Taloa ei näy kuvassa ja saaresta vain pieniä osia, mutta niiden läsnäolon tuntee. Ne muodostavat heidän univerversuminsa.

He eivät pääse pois. He ovat vankeina.

57.897184, 19.162953

Rajatut pistemäiset paikat.

Paikat, joilla on kartalla selvät rajat.

Paikat, jotka alkavat jostain ja päättyvät jonnekin.

Paikat, joissa on tilaa sanoille.

Ingmar Bergman tuli saarelle ensimmäisen kerran huhtikuussa 1960. Hän ei halunnut tulla. Hänet pakotettiin. Tämä tarina on kerrottu lukuisia kertoja, sitä on toisinnettu, sillä on pönkitetty myyttiä Ohjaajasta, jolle ei kelpaa mikä hyvänsä pittoreski rannanpahanen, sillä hänellä on Visio.

Ingmar etsi sopivaa kuvauspaikkaa elokuvalleen *Såsom i en spegel*, *Kuin kuvastimessa*, ja hän oli saanut pakkomieltein, että se pitäisi kuvata Orkneysaarilla, vaikka hän ei ollut koskaan ollut siellä: pakkomielteiden voima jne. Tuottajien mielestä Orkney olisi tullut liian kalliiksi, ja siksi he tekivät kaikkensa, että Ingmar suostuisi johonkin lähempänä olevaan paikkaan. Kyllähän Ruotsissa, härregud, rantoja riittää!

He kuljettivat Ingmaria pitkin rannikkoa, näen mielessäni hytkyvän kolisevan auton, vanhan Saabin kenties, automerkillä on pakko olla jossain maininta, pitää muistaa tarkistaa, kiviranta hiekkaranta ruohikkoinen ranta kaislikkoinen ranta, mikään ei kelvannut ohjaajalle. Näkymät eivät vastanneet kuvaa, joka Ingmarilla oli mielessään; ne eivät muistuttaneet paikkaa, josta hän oli uneksunut, ja juuri unen logiikka oli Ingmarin logiikka.

Lopulta yksi tuotantotiimin jäsenistä sanoi: mitä jos me menisimme katsomaan vielä yhtä paikkaa, saarta Gotlannin pohjoispuolella, jotenkin niin.

Gotlanti oli Ingmarin mielestä tylsä ja kesy (ruusuja ja sen sellaista, söpöjä valkoisiksi kalkittuja taloja, hymyileviä ihmisiä, pellavapaitoja ja yhteislaulua, Allsång på Skansen faderallanlej). Ingmarille vakuuteltiin, että Fårö oli jotain muuta. Villi ja vapaa, kesyttämätön.

Jokin sanoissa sai Ingmarin kiinnostumaan. Kuin heiveröinen liekki. Hän saattoi myös olla väsynyt. Joskus on helpottavaa heittäytyä hetkeksi toisten vietäväksi, antaa aivojen pehmeänharmaan massan levätä jatkuvasta päätösten tekemisestä, antaa jonkun toisen työntää sormensa sen sisään.

Huhtikuun päivä oli tuulinen ja kylmä, myrskysi. Puista irtoavia havunneulasia konepellillä, mutaraiskeita metallisissa kyljissä. Satoi vuorotellen vettä ja lunta. Märkää, litisevää, lotisevaa, värisevät vesivanat auton ikkunoissa. He matkustivat rähjäisellä taksilla läpi Gotlannin (missä vaiheessa he vaihtoivat autoa, onko taksi varma tieto?): Ingmar katseli ikkunasta tammien onttoja runkoja, siipirikkoja tuulimyllyjä.

He saapuivat saarelle lossilla Fårösundista, lossin on täytynyt täristä ja heilua, aallokon olla kova. Kaukana salmessajajakka.

Saari ei ollut vielä Saari, kyltissä rannassa luki FÅRÖ. Ingmar näki kenties kyltin, painoi kyllästyneenä otsansa auton kylmään ikkunaan.

He ajoivat ohi kirkon ja lammashakojen, en tiedä oliko saaren läpi kulkeva tie jo silloin päällystetty, ohi sileäksi kalutun maan. Lampaat olivat syöneet saarelta kaiken heinän, maa muistutti savannia, puut erottuivat maisemassa muotoina, olentoina omine ominaispiirteineen.

Maisema oli erityinen, kerrassaan ihmeellinen, mutta Ingmar ei ollut vakuuttunut.

Saaren luoteisella rannalla he pysähtyivät, niin minulle on kerrottu. Ingmar nousi autosta. Laski jalkansa valkoisille sileille kiville, kenties kolahtelua, kalahtelua, klik klak. Myrskytuuli sylki kylmiä pisaroita Ingmarin kasvoille.

En tiedä mitä Ingmar tuolla hetkellä ajatteli, hän oli uskonnollisesta perheestä, papin poika, sortuiko hän miettimään hylkäämäänsä johdatusta, ihmistä suurempaa, kun hän katsoi tuulenpiekseмиä rantoja, joilla kasvoi vain kaikkein pienimpiä kasveja, vai tuijottiko hän hievahtamatta laivanhylkyä, vanhaa venäläistä kalastusalusta joka makasi kyljellään hiekalla, vilisikö mennyt elämä hänen sakkadisten silmiensä edessä 24 kuvan sykäyksinä, tunsiko hän itsensä vihdoinkin itsekseen, Ingmariksi, joksikin muuksi kuin hahmoksi, jonka hän oli luonut itse itsestään.

Saari jolla ei kasva mitään, saari jolla ei ole värejä – ehkä Ingmar uskalsi saaren ansiosta sukeltaa syvälle pimetyteen, askeltaa lähemmäs demoneitaan, hän oli nimennyt ne kaikki, jokaisen, olen nähnyt tämän jossain

vanhassa televisiodokumentissa, Ingmar oli kirjoittanut demoniensa nimet paperilapulle ja luki ne haastattelussa ääneen:

Pelon demoni

Raivon demoni

Järjestyksen demoni

Ensin ajattelin, että Ingmar uskalsi päästää demoninsa valloilleen, sillä hän tiesi, että saaren yli jatkuvasti pyyhkivä tuuli veisi ne mukanaan, hukuttaisi Itämeren suolasyvän teisiin.

Mutta ei se mennyt niin, olen varma siitä: Ingmar tiesi, että hänen demoninsa eivät pääsisi saarelta karkuun. Hän voisi pitää niitä vankeinaan. Pyöritellä mielin määrin, tarkkailla eri suunnista, imeä niistä voimaa taiteeseensa.

Yhtä kaikki: Ingmarille tapahtui jotain. Saari teki hänelle jotain.

Aloitin Ingmarin elokuvien katsomisen sinä keväänä kun kuolin. Tai ehkä kevät oli vasta se, kun hän oli kuollut. Kumpi on tehokkaampi?

Istuin elokuvateatteri Orionin upottavissa penkeissä, asuntojeni lattioilla, sohvilla, sängyillä vaihtuvien kumppanien kanssa, työnsin VHS-kasetteja erilaisiin laitteisiin, painoin play ja annoin väkivaltaisten, eroottisten, läpeensä jännitteisten kuvien vyöryä ylleni. Pelkäsin, nautin, ihmettelin, kiihotuin. Kuvien maailma tuntui ihmeen tutulta. Kieli.

Voisin kertoa elämäntarinani oikeastaan vain luettelemalla Ingmarin elokuvien nimiä. Vaihtelisin niiden järjestystä sen mukaan, millaisen totuuden haluaisin esittää:

Odottavia naisia
Sellaista ei tapahdu täällä
Kuin kuvastimessa
Marionettien elämästä
Suden hetki
Riitti
Intohimo
Rakkauden oppitunti
Kuiskauksia ja huutoja

Paholaisen silmä
Vankila
Jano
Kriisi
Häpeä
Hiljaisuus
Viettelysten ilta
Elämän kynnyksellä
Onnea kohti

Esimerkiksi

Katsoin ne kaikki, yksi kerrallaan.

En ole vielä varma, minkä elokuvan kohdalla pakko-
mielteeni Ingmariin syntyi, miksi ja mistä se alkoi. Ehkä
miehet vain on helpompi kesyttää kuin elokuvat.

Kiersin Helsingin antikvariaatit ja kaikkien suomalais-
ten ja ruotsalaisten kaupunkien, joihin eksyin, kysyin kirja
kerrallaan:

Onko teillä Jörn Donnerin Paholaisen kasvot?
Entä hänen kirjoittamansa Bergman: muistelma?
Hilkka Raskun Ingmar Bergman kasvoista kasvoihin?
Maaret Koskisen Alussa oli sana: nuori Ingmar Bergman?
Löytyykö teiltä Kuvasta kuvaan?
Hyvä tahto, Yksityisiä keskusteluja?
Kolme päiväkirjaa?

Halusin omistaa kirjat, kosketella niitä, taitella niiden
sivuja, tehdä esineistä jotain muuta kuin ne olivat alun
perin olleet.

Kävin kuuntelemassa luentoja, osallistuin Ingmar Berg-
man -aiheiselle kävelykierrokselle Tukholmassa, maksoin

järjettömän summan yksityiselle oppaalle. Seurasin Ingmarin jalanjalkia Uppsalassa, etsin talon jossa hänen isoäitinsä asui, se on maksanpunainen, ja kuvittelin pienen Ingmarin viettämässä elämänsä onnellisimpia hetkiä kadulla, jonka toisessa päässä vartioi valtava katedraali, sama joka näkyy Fannyssa ja Alexanderissa.

Avasin yhä uusia postipaketteja, kirjeveitsen välähdys, metsästin elokuvia yksi kerrallaan, halusin omistaa ne kaikki, ja painoin aina uudelleen play.

Jonkinlaista väreilyä, lähestyvää vaaraa aloin tuntea niiden elokuvien kohdalla, jotka Ingmar oli kuvannut saarella nimeltä Fårö. Paikan tunnisti elokuvista heti: avaraa, lähes pelkkää kiveä ja vettä, vihreää ei juuri lainkaan. ”Karu maisema.” Japanilainen mustepiirros.

Aloin ottaa selvää tuosta saaresta, pikkuhiljaa, keräsin tiedonmurusia kuin kiviä. Katsoin Ingmarin saarella tekemät dokumentit ja fiktioelokuvat moneen kertaan. Tarkkailin kuvien kompositiota, yksityiskohtia. Ympäri-läni yön kirjapölyinen hiljaisuus. Halusin nähdä jokaisen yksityiskohdan. Painaa mieleeni.

Hankin saaren kartan ja merkitsin siihen paikat, joissa elokuvat oli kuvattu, se ei ollut helppoa, mutta käytin satelliittikuvia ja netin hakukoneita, oliko sellaisia jo 30 vuotta sitten, mikä on taustatarinan aikajana: selasin keskustelupalstoja ja luin kirjastossa vanhoja aikakauslehtiä, mikrofilmejä, kaikesta jää aina jälki.

Aina.

Tilasin Fårön kotiseutuyhdistykseltä kolme painavaa kirjaa: Fårö – Bebyggd land, Fårö – Den egensinniga ön, Fårö – Människorna på ön, yhteensä lähes 1 500 sivua, niiden

pelkkä postittaminen maksoi 300 kruunua, itse kirjat 440.

Minä todella luin lähes 1 500 sivua, asettelin tietoja päähäni kuin tauluja seinille. Opettelin sukujen ja tilojen nimiä, satunnaisia vuosilukuja, mietin ketkä kirjan ihmiset olivat sukua heille, jotka olivat tavanneet Ingmarin.

Mitä he osaisivat kertoa Ingmarista?

Jostain syystä katsoin Personan viimeiseksi Ingmarin elokuvista. Kuin se olisi hylkinyt minua. Postipaketti, kirjaston lainauskoodi, oranssi hintalappu VHS-kasetin (vai silloin jo DVD?) takapuolella, tämän muistan:

Pimeä olohuone, sohvatyynyjen ruskea raskas syli, olin vetänyt kaihtimet alas, etteivät ruumiini ääriiviivat näkyisi ulos, pysyttelin varmuuden vuoksi lattialla, kiviseinän suojassa, poissa ikkunan korkeudelta, olin kasannut tyyntyjä sohvaa vasten, VHS-kasetin rutina, mustalle kuva-ruudulle ilmestyi

*kaksi vaaleaa abstraktia muotoa
äänet veitsen viiltoja
piirretty nainen kauhoo vettä joesta korkeuksista
tiputtaa sitä alas kainaloihinsa
pienet lapsen kädet
luurankopukuun pukeutunut ihminen nopeutetussa
kuvassa
joku verhoutuneena yöpaitaan, toinen vampyyriasuun
suuri karvainen hämähäkki
lampaan kurkusta vuotaa verta
paksut miehen sormet puristavat lampaan kaulaa
lisää lisää verta*

sormi painautuu lampaan silmään
sisuskaluja
paksu rautanaula kolmella lyönnillä avonaisen käm-
menen läpi
nytkähtelyä, avautuminen
lähikuva muurista, taustalla kirkon kellojen ääni
luminen maisemapuisto, teräväkärkinen rauta-aita,
likainen lumikasa
kuolleen vanhuksen huulet, kasvot
kuin naamio jonka voisi nostaa ja asetella päälleen
tippuvan veden ääni
kuollut lapsi lakanan alla, kuollut mies, vielä yksi
kuollut
puhelimien pirinä, jatkuva tippuvan veden ääni
auki räpsähtävät silmät, ne jotka vielä hetki sitten olivat
kuolleet
lapsen kääntyvä pää
puhelin soi soi soi, vesi tippuu tippa kerrallaan
lapsi kääntää kylkensä, vetää jalkansa sykkyrään
lakanan päänsä yli, nousee istumaan
asettelee lakanaa paremmin jalkojensa päälle
menee uudelleen makuulle, nyt toiselle kyljelleen
jalat ilmestyvät taas lakanan alta näkyviin
lapsi nousee, vetää silmälasit silmilleen
alkaa lukea kirjaa Vår tids hjälte
viulujen viiltävät soinnit
lapsi kääntyy kohti kameraa, alkaa liikutella kättään
sen pinnalla, kuin ikkunalasilla
takana jonkun mustavalkoiset kasvot
ne muuttuvat epäselvemmiksi, sitten selvemmiksi, lap-
sen käsi seuraa niiden muotoja
naisen

*kasvot muuttuvat taas epäselvemmiksi kunnes terävöi-
tyvät uudelleen
taas nainen
melkein samannäköinen kuin äsken, kuitenkin toinen
kasvot vuorottelevat
lapsen käsi piirtää niitä esiin, seuraa kulmien kaarta,
silmien muotoja, nenän linjaa ja
naisen silmät sulkeutuvat
lapsi katsoo vielä kerran kameraan*

ruutuun ilmestyi sana:

Persona

Tuntui kuin suoniini olisi virrannut vierasta ainetta.

Ei, sittenkin tuttua, aivan kaikki elokuvassa oli samaan aikaan vierasta ja tuttua. Alma ja Elisabeth, Elisabeth ja Alma, toistensa peilikuvat, vastinparit, vertavuotavat puolikkaat.

Pysäyttelin kuvia, tarkkailin niitä. Taas. Kelasin taaksepäin, kelasin eteenpäin, painoin mieleeni kuin henkeni olisi ollut kiinni niistä.

Mikä oli tämä kummallinen elokuva ja miksi se kertoi minusta? Miten Ingmar oli osannut kuvata ja nimetä tarkasti jotain sellaista, mille en itse osannut antaa nimeä enkä muotoa? Josta oli mahdotonta kirjoittaa.

Elokuva oli kuvattu Saarella, tietenkin.

Kaikki Ingmarin demonit olivat sen sisällä.

En koskaan, missään olosuhteissa, menisi saarelle, päätin tuona yönä.

En ikinä.

Toin veistoksen mukanaani urheilukassissa, jossa olen kuljettanut lenkkitosuja, juomapulloa, pyyhettä.

Kerronnan NYT-hetki:

Käärin veistoksen esiin tahraisista liinoista. Varovasti, aivan kuin liian nopea kankaan nykäiseminen voisi repäistä haavan auki.

Veistos on painava. Pienen ihmisen kokoinen, kasvot kuin elävällä. Se katsoo suu ja silmät auki revähtäneinä minua.

Kun kyyristyn lähemmäksi, veistoksen sisältä kuuluu jonkinlaista ääntä, rapinaa, kahinaa, säksätystä. Kuvitte-lenko?

Pinta on epätasainen, läheltä katsottuna siinä erottaa sormenjälkiä. Painelen sormiani niitä vasten. Muistan yht-äkkiä miltä sormien kuviot tuntuivat ihollani, kaulallani. Kavahdan.

Kävelen veistos sylissäni ulos, tuu-tuu-tupakkarulla. Kai-van pienen kuopan sitä varten. Kynnenaluseni muuttuvat mustiksi.

Asettelen veistoksen seisomaan keskelle kuoppaa, sovit-

telen siirojen täplittämiä kiviä juurelle tueksi. Kierrän pari kertaa ympäri. Kierros, toinen. Veistos tuijottaa suu auki ulapalle.

Minulla on vain muutama viikko aikaa, en tiedä mitä teen, jos sanat eivät tule takaisin luokseni, jos en uskalla, jos ne eivät uskalla, jos edes saari ei auta.

Mikä on ensimmäinen kuva?

Katso ympärillesi. Kiviä, kiviä, lisää kiviä. Ranta jatkuu kieltämättä naurettavan pitkälle kumpaankin suuntaan. Talo on valkoiseksi rapattu, sen ikkunanpielet ovat siniset ja katto punainen, kuin matkailumainoksesta. Jostain sellaisesta minä sen kai löysinkin. Päässäni on hellehattu, aurinko piirtää sen harvan lierin läpi shakkilaudan paljaille käsivarsilleni. Näetkö?

Rannan sileiden kivien seassa on tiirojenpesiä ja jokaisessa pesässä kolme munaa, niiden pinnalle on roiskittu vesiväriä, tiiran sisälmyksissä kiertää ruskeaa pigmenttiä, bruno aloe, tiirat on tehty samalla linjastolla kuin aloekasvit, niiden valmistajalle ei ole merkitystä maanosilla, kasvillisuusvyöhykkeillä, taksonella.

Yhdistävät tekijät ovat mielikuvissa, sanoissa, vanhoissa myyteissä lastenloruissa. Tiiranpesä on tehty kuivista levänpaloista ja rannan heinistä, kullankeltaisista korsista. Niistä tiiranpesä on tehty.

Taloa ja rantaa erottaa luonnonkivistä ladottu vanha muurinpätkä, valkoista, sinistä, harmaan eri sävyjä, vihreää vain pilkahdus eikä minun tarvitse nähdä sitä: pihan reunassa matelee kitukasvuinen kiharainen mänty.

Maisemassa on kiviä ja maisemassa on tuuli. Maisemassa on kivien kalina ja tuuli, joka luuli...

Horisonttiviivan katkaisee pieni majakkasaari, en ole keksinyt tätä, tarkista kartoista jos haluat, majakantornia kiertelevät koko ajan merilinnut, helvetti soikoon, maisema taas täynnä lintuja.

Minä todella olen täällä, minä todella olen täällä – tekisi mieli sanoa, että hoen sitä ääneen ja nipistelen samalla itseäni, mutta jokin raja on pidettävä.

Tämä sentään:

SAARI.
KIRJAILIJA. KAKSI NAISTA.
INGMAR BERGMAN.

ELOKUVAN PÄÄHENKILÖT JOTKA
SUUNNITTELEVAT PAKOJA.

Marraselio on hypnoottinen tutkielma vallasta ja kirjoittamisesta. Se on romaanin ruumiinavaus, hybridi, joka pyrkii sinne missä lajit loppuvat. Se kertoo Ingmar Bergmanin elokuvista, halusta, joka ei tottele, eräästä saaresta ja siitä, kuinka helppoa on kadottaa itsensä toiseen ihmiseen ja kuinka vaikeaa on löytää takaisin.

